

Loppuraportti Lastensuojelu lapsen etuna? -tutkimuksesta (VN/25308/2020)

Sosiaali- ja terveysministeriö myönsi Lastensuojelu lapsen etuna? – Lapsen hyvinvoinnin arviointi lastensuojelussa ja sen rajapinnoilla -hankkeelle (myöhemmin ETU -hanke) valtionavustuksen 21.12.2020 yliopistotasoisena sosiaalityön tutkimuksena. Hankehallinnoijana toimi Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus Socca (johtaja Pirjo Marjamäki ja syksystä 2022 alkaen Miia Pitkänen) ja tutkimuksesta vastasi professori Tarja Pösö (Tampereen yliopisto). Tutkimus toteutettiin ajalla 1.4.2021-31.12.2022. Tässä loppuraportissa esitetään lyhyesti tutkimuksen tavoitteet, toteutus ja keskeiset tulokset.

Tutkimuksen tehtävästä yleisesti

Tutkimuksen tavoitteeksi asetettiin tutkimussuunnitelmassa sen tarkastelu, millaisia tulkintoja lapsen hyvinvoinnista ja lastensuojelun tehtävästä käytetään ja vahvistetaan tilanteissa, joissa lapsen tarvetta lastensuojelutoimenpiteisiin arvioidaan. Tarkastelua suunniteltiin kohdistettavan tilanteisiin, joissa lapsen ottamista lapsi- ja perhekohtaiseen lastensuojeluun pohditaan ja joissa sosiaalihuoltolain mukaiset perhesosiaalityön palvelut saattaisivat olla yksi vaihtoehto. Arviointia lähestyttiin ekologis-systeemisen teoriakehyksen pohjalta, jonka vuoksi arviointia tarkasteltiin ammattilaisten, asiakkaiden, organisaatioiden ja palveluja ohjaavan lainsäädännön ja muun ohjeistuksen toiminnallisissa systeemeissä. Tarkemmat tutkimuskysymykset asetettiin tutkimussuunnitelmassa seuraavanlaisesti:

- millaiseen tulkintaan lapsen hyvinvoinnista ja lapsen edusta ammattilaiset sitoutuvat tehdessään arviointia ja mitkä tekijät ohjaavat tuota arviointia silloin, kun ammattilaiset ratkaisevat lapsen ottamista lastensuojelun toimien piiriin
- miten spesifit lapsen tilanteen ja sen seurannan arviointimenetelmät menetelmät vaikuttavat lapsen hyvinvoinnin arviointiin ja millaista tietoa hyvinvoinnista ja lastensuojelun toimien vaikutuksista ne tuottavat

- millaista tulkintaa lapsen hyvinvoinnin ja lapsen edun arvioinnista ja lastensuojelulta vaadittavista toimista lastensuojelun asiakkaat painottavat tilanteissa, joissa lapsen ottaminen lastensuojelun asiakkaaksi on esillä
- miten lastensuojelun ammattilaisten arviointeja ja arvioinnin vaikutuksia ohjataan ja seurataan organisaatiotasolla ja palvelujärjestelmien rajapinnoilla ja millaista tietoa ne tuottavat lasten hyvinvoinnin arvioinnista ja lastensuojelun tehtävästä.

Laajassa mielessä tutkimus on toteutettu näiden tutkimussuunnitelmassa asetettujen tavoitteiden ja tehtävien mukaisesti. Niitä kuitenkin täsmennettiin seuraavilla tavoilla. Ensinnäkin lapsen hyvinvoinnin arvioinnin sijasta tutkimuksessa käytettiin käsitettä lapsen tilanteen arviointi, koska se on lähempänä sellaista arviointityötä, jota tutkimme. Toiseksi tutkimuksessa lähestyttiin arviointia yhtäältä asiakasvalikointiin liittyvänä asiana (yhteydenoton, hakemuksen tai ilmoituksen pohjalta käynnistyvänä palvelutarpeen tai lastensuojelutarpeen arviointina) ja toisaalta lastensuojelun ammatillisen työprosessin työvaiheena. Pääpaino tarkastelussa on ollut ensimmäisessä, mutta esimerkiksi ammattilaisten arvioinnin osaamista ja strukturoituja arviointimenetelmiä on tarkasteltu laajemmasta näkökulmasta. Kolmanneksi spesifejä arviointimenetelmiä – strukturoitujen arviointimenetelmiä – koskevassa osassa jouduttiin rajaamaan niiden vaikutusten tarkastelu pois, koska etukäteistiedosta poiketen strukturoituja menetelmiä on käytetty varsin vähän ja pistemäisesti. Tarkastelun kohteeksi otettiin vain yksi menetelmä, ARVOA©-menetelmä, joka on lähimpänä alkuperäistä kiinnostusta. Neljänneksi arvioinnin ohjaamisen teemaa konkretisoitiin tarkemmin arvioinnin organisoinnin ja johtamisen tarkasteluksi ja siksi kokonaistoteutukseen tuli suunniteltua vahvemmin esihenkilöiden haastatteluosio.

Tutkimuksen tehtävät jaettiin toteutuksessa osatutkimuksiksi. Tutkimuksen tulokset on raportoitu osatutkimuksittain. Niitä yhdistävä synteesi on myös työstetty. Sekä osatutkimuksissa että synteessissä tulee esiin yllätyksemme siitä, kuinka rajalliselle huomiolle näin keskeinen asia lapsiperhepalveluissa on jäänyt ja kuinka haavoittuvaa lapsen tilanteen arvioinnista voi siksi tulla.

Tutkimuksen toteutus

Aineisto ja menetelmät

Tutkimuksen ekologis-systeeminen kehys johti monimenetelmälliseen, erilaisiin aineistoihin pohjautuvaan empiiriseen toteutukseen. Tutkimussuunnitelman mukaisesti aineisto kerättiin valtakunnallisesti kattavasti.

Aineisto on seuraavanlainen:

- Sosiaalityöntekijöille suunnattu kysely, jossa tutkittiin heidän käytäntöjään ja erityisesti osaamista arvioinnin tekemisessä (N=373)
- Arviointityötä tekevien ammattilaisten vinjettipohjaiset ryhmähaastattelut (N=28,120 ammattilaista)
- Lastensuojelun asiakasnäkökulmaa valottavat (kokemusasiantuntijaryhmät) vinjettipohjaiset ryhmähaastattelut (N=14, 41 osallistujaa)
- Esihenkilöhaastattelut (N=17)
- Strukturoidun arviointimenetelmän analyysi: ARVOA© -menetelmä
 - Työntekijöiden (n=28) ryhmähaastattelut (n=6) ja asiantuntijapaneelin (asiantuntijoita n=11) työpajat (n=3)
- Arviointilomakepohjat (Kanta-järjestelmä), lainsäädäntö, ajankohtaisraportit, tilastot, ohjeistukset

Tutkimusaineistoa varten hankittiin asianmukaiset tutkimusluvat kunnilta ja kuntayhtymiltä sekä kokemusasiantuntijatoimintaa organisoivilta järjestöiltä sekä ARVOA©-menetelmää ylläpitävältä toimijalta (FCG). Tutkimuslupahakemuksia tehtiin yli 200 ja pääsääntöisesti tutkimuslupa saatiin. Organisaatiokohtaiset neuvottelut tutkimuksen toteutuksesta (kyselylinkin jakaminen, ryhmähaastatteluiden organisointi yms) toteutuivat yleisesti ottaen joustavasti ja tutkimusmyönteisessä hengessä. Eettinen ennakkoarviointi tehtiin Tampereen yliopistossa (puoltava päätös 14.6.2021, Lausunto 54/2021). Tiedonkeruu toteutettiin ajankohtana, jossa pandemian aikainen tai sen jälkeinen toimintakulttuuri tuki vielä etäkontakteja ja siksi suuri osa haastatteluista on toteutettu joko puhelin- tai verkkovälitteisesti. Ajankohta ei ollut ongelmaton ammattilaisten työkiireiden ja hyvinvointialueille siirtymisen valmisteluiden vuoksi ja siksi saatua aineistoa voi pitää yllättävän mittavana. Toteutuksessa oli

merkittävä apu sosiaalialan osaamiskeskusten ja lastensuojelun kehittämisohjelmien verkostoilla, joissa tutkimukseen osallistumista motivoitiin. Koska kyselyaineistoa kertyi hitaasti tästä huolimatta, päätettiin tukea sen kertymistä arpomalla elokuvalippuja. Arpominen tuotti lisää vastauksia jonkin verran, mutta elokuvalippu päätettiin luvata loppuvaiheessa jokaiselle vastaajalle riittävän kattavan aineiston saamiseksi.

Kertynyt yksilö- ja ryhmähaastatteluaineisto litteroitiin ostopalveluna kirjalliseen muotoon analyysin mahdollistamiseksi. Kyselyaineiston käsittelyssä on käytetty tilastollisten menetelmien asiantuntijatyöpanosta vaativimpien analyysien toteuttamisen tukena. Tutkimusaineistoa tarjotaan tutkimussuunnitelman mukaisesti arkistoitavaksi jatkokäyttöä varten Tietoarkistoon kevään 2023 aikana.

Tutkijaryhmä, ohjausryhmä ja kansainvälinen asiantuntijaryhmä

Tutkijaryhmä koostui seuraavista, Tampereen yliopistossa työskentelevistä henkilöistä: tutkijat Noora Aarnio, Jenni Repo (alussa tutkimuskoordinaattori) ja Maija Haapala ja tutkijatohtorit Tuuli Lamponen (alussa tutkija), Eveliina Heino, Anne-Mari Jaakola ja Minna Veistilä. Tutkija Elina Aaltio työskenteli Soccassa. Professori Tarja Pösö oli vastaava tutkija, jonka työajasta osoitettiin tutkimukselle 10 %. Valtaosa tutkijaryhmästä työskenteli osa-aikaisesti (20-80 - prosenttisesti) ja tutkijapanoksen osuus saattoi muuttua tutkimushankkeen aikana.

Osa-aikaisuuksien ja pandemia-aikaisen etätyöpainotuksen vuoksi Tampereen yliopiston tiloissa työskenteli tutkimuksen aikana vain Tuuli Lamponen, Jenni Repo ja Tarja Pösö sekä Turun yliopiston tiloissa sopimuksen pohjalta Anne-Mari Jaakola. Etätyöskentelyn vuoksi yhteiset kokoukset toteutettiin pääsääntöisesti verkkovälitteisesti.

Suuri tutkijaryhmä mahdollisti tutkimustehtävien jakamisen. Aineistoa on analysoitu ja raportoitu moninaisten kysymysten pohjalta (mm. monikielisyys, pandemiatilanteen aikainen arviointi, arviointi asiakasturvallisuuden kannalta, arvioinnin kausaalisuusoletus, arvioinnin yhdenmukaisuus, arvioinnin järjestäminen, arviointi työikäntönä, lapsikeskeisyys arvioinnissa, institutionaalinen raja perus- ja erityispalveluiden välillä, hyvä arviointi

asiakasnäkökulmasta, ARVOA© -menetelmän sisältövaliditeetti, monitoimijainen arviointi ja perhesosiaalityön ja lastensuojelun institutionaalinen raja). Analyyseja esittelevät artikkelit ovat edelleen arviointiprosessissa kahta artikkelia lukuun ottamatta.

Tutkimukselle perustettiin ohjausryhmä, jonka tehtävänä oli mahdollistaa mm. vuoropuhelu tutkimuksen ja lastensuojelun kehittämisen välillä. Ohjausryhmään kuului työelämäprofessori Elli Aaltonen, Tampereen yliopisto, projektipäällikkö Kristiina Ruuskanen, MONNI, Kanta-Häme, Pirkanmaa ja Etelä-Pohjanmaa, johtaja Tarja Kauppila, LUMO, Itä- ja Keski-Suomi, projektipäällikkö Johanna Lehtola, TOP-hanke, Länsi-Suomi, projektipäällikkö Jaana Leppäkorpi, Tullas, Etelä-Suomi ja johtaja Pirjo Marjamäki/Miia Pitkänen, Socca, hallinnoijan edustaja sekä professori Tarja Pösö (pj) ja tutkija Jenni Repo (sihteeri). Ohjausryhmä kokoontui viisi kertaa.

Tutkimuksen tukena oli myös kansainvälinen asiantuntijaryhmä (professori Jill Berrick, University of California, Berkeley/Yhdysvallat; professori Kay Biesel, Fachhochschule Nordwestschweiz/Sveitsi ja Saksa ja PhD Kenneth Burns, University College of Cork, Irlanti). Asiantuntijaryhmän jäseniä tavattiin neljä kertaa.

Viestintä tutkimustuloksista

Tutkimusjulkaisut

Tutkimuksen alussa tehtiin linjaus, jonka mukaan tutkimuksen tulokset julkaistaan tieteellisinä artikkeleina. Samalla luovuttiin tuloksia kokoavan kirjan tekemisestä. Pääpainoksi sovittiin suomenkielinen julkaiseminen aiheen suomalaisen ajankohtaisuuden ja tärkeyden vuoksi. Tieteellisten artikkeleiden arviointiprosessit ovat hitaita ja siksi hankkeen päättyessä on vain kaksi julkaisupäätöstä, joista toinen on julkaistu. Julkaistu teksti on Anne-Mari Jaakolan ja Tarja Pösön kirjoittama artikkeli ”Lapsen tilanteen arvioiminen lastensuojelussa: analyysia asiakasturvallisuuden ja laadun näkökulmasta”. Se on julkaistu Januksessa 4/2022. Julkaisemista odottava artikkeli on Noora Aarnion, Tarja Pösön ja Jenni Revon kirjoittama artikkeli ”Procedural causality hidden in child welfare assessments”, joka julkaistaan Zoe

Clarkin, Bernd Dollingerin ja Selina Häächenin toimittamassa Neue Praxis: Kausalität und die Re-/Konstruktion von Folgen sozialer Hilfen. Ensimmäinen artikkeli pohjautuu kyselyaineistoon, jälkimmäinen analysoi Kanta-järjestelmän palvelutarpeen arvioinnin lomaketta.

Tammikuussa 2023 on 12 käsikirjoitusta vielä arviointiprosessissa. Yksi niistä on ns. synteesiartikkeli, joka kokoaa tutkimuksen tulokset. Se on tarjottu julkaistavaksi VTR-rahoitteisia lapsiperhepalveluita käsitteleviä tutkimuksia kokoavaan teokseen. Kevään 2023 aikana työestetään vielä kolmea uutta käsikirjoitusta. Niissä käsitellään arvioinnin käytäntöjä ja ARVOA© -menetelmän käyttökelpoisuutta sekä verrataan ammattilais- ja asiakasnäkökulmaisen arviointikäsitteen eroja. Tutkijaryhmän jäsenet ovat sitoutuneet saattamaan julkaisut valmiiksi hankeajan päättymisen jälkeen.

Muu viestintä

Tutkimuksen ohjausryhmän toiveen mukaisesti tutkimuksesta viestittiin alusta lähtien Soccan sivuilla julkaistuissa blogikirjoituksissa (10 ja yksi on vielä tulossa) ja webinaareissa (6). Webinaarit ja blogit liittyivät temaattisesti usein toisiinsa. Tutkimuksen alkuvaiheessa teemoina olivat lähtökohtina olleet ilmiöt tai käsitteet, loppuvaiheessa painopiste siirtyi alustavien tulosten esittämiseen. Uutiskirjeitä lähetettiin yhteistyötahoille ja ne julkaistiin myös Soccan sivuilla. Tutkimusluvan myöntäneitä tahoja informoitiin joulukuussa 2022 tutkimuksen senhetkisestä tilanteesta ja tuloksista sekä Soccan sivuille päivytyvistä tiedoista. Tutkimuksen päätösseminaari järjestettiin 25.11.2022 kontakti- ja etätilaisuutena Tampereen yliopistolla. Tämänkaltaista tutkimusviestintää tuki Soccan viestinnän suunnittelijan panos.

Lisäksi tutkijat ovat osallistuneet lastensuojelun kehittämisohjelmien, sosiaalialan osaamiskeskusten ja muiden tahojen seminaareihin ja keskustelutilaisuuksiin eri puolilla Suomea. Tutkijaryhmä piti esityksen mm. Lastensuojelupäivillä 4.10.2022 (Lastensuojelun Keskusliitto) ja organisoi tutkimukseen liittyvän työryhmän Sosiaalityön tutkimuksen päivillä 2021. Tutkimusaihetta ja tuloksia on myös integroitu sosiaalityön perustutkintokoulutukseen Tampereen yliopistossa ja osana yliopistojen välistä SOSNET-kurssia sekä sosiaalityöntekijöiden erikoistumiskoulutukseen (Helsingin ja Tampereen yliopisto).

ARVOA©-menetelmän tutkimustuloksista keskusteltiin sitä ylläpitävän tahon kanssa erillisissä tapaamisissa tarkan tiedon välittämiseksi. Myös vuodelle 2023 on sovittu ETU-tutkimuksen tulosten esittelyä eri ammatillisissa, tieteellisissä tai opetuksellisissa yhteyksissä.

Pandemia-aika vaikutti siihen, että suuri osa seminaareista ja tilaisuuksista toteutettiin verkkovälitteisesti. Siksi matkakuluja käytettiin ETU-hankkeessa suunniteltua merkittävästi vähemmän.

On sovittu Soccan kanssa, että Soccan sivuilla julkaistaan jatkossakin tiedot julkaistuista ETU-artikkeleista ja niiden tiivistelmät.

Tutkimuksen keskeiset tulokset

Tutkimuksentekoa on motivoinut tutkimussuunnitelman teon jälkeen entisestään vahvistunut ymmärrys siitä, kuinka vähän lapsen tilanteen arviointia on tutkittu ja jäsennetty käsitteellisesti sekä kuinka epäselvä raja sosiaalihuolto- ja lastensuojelulain mukaisten palveluiden on. Aiempaa tutkimusta on varsin vähän ja siksi oletamme kaikkien osatutkimusten ja -julkaisuiden lisäävän oleellisesti ymmärrystä lapsen tilanteen arvioinnista. Jos osatutkimuksia ”luetaan ristiin”, keskeisimmät tulokset voi tiivistää seuraavasti. Tässä esitettäviä tuloksia on valittu ennen kaikkea niiden yhteiskuntapoliittista huomiota vaativan luonteen vuoksi.

Arvioinnin erottaminen muusta sosiaalityöstä sisältää riskejä

Ensinnäkin tutkimus on tuonut näkyviin lapsen ja perheen tilanteen arviointien arkipäiväisen yleisyyden. Arviointeja varten on organisoitu erilaisia toimintamallia – arviointitiimejä, arviointiyksiköitä tai muita – , joiden tehtävänä on nimenomaan lapsen tilanteen arviointi ja sen pohjalta lapsen (ja/tai perheen) ohjaaminen palveluihin tai palveluista pois. Arviointeja tehdään myös eri vaiheissa asiakastyötä, jolloin arviointi on liudentunut osaksi muuta sosiaalityötä. Arviointipisteiden runsaus saa aikaan käytäntöjä, joissa työntekijöiden työstä merkittävä osa käytetään arviointiin ja asiakkaiden tai asiakkaaksi pyrkivien tehtävänä on olla arvioitavana useasti eri palveluissa. Tämä keinotekoisesti erottaa arvioinnin hallinnolliseksi tehtäväksi ja voi

syödä resursseja varsinaiselta muutostyöltä. Asiakkaille se voi tuottaa turhautumista jatkuvan arvioinnin kohteena olemisesta ilman vastausta niihin ongelmiin, jotka palveluiden tarvetta ovat synnyttäneet.

Lapsen tilanteen teoreettinen ja ammatillinen tulkinta piilossa arvioinnin tekemisen tapojen alla

Edellä sanotun laajempaa merkitystä tukee tutkimuksen toinen päätulos: lapsen tilanteen arviointia on lähestytty lapsi- ja perhepalveluissa ja niiden kehittämisessä ennen kaikkea arvioinnin tekemisen tapojen vahvistamisen kautta. Arvioinnin tekemisen tavat tarkoittavat sekä edellä mainittuja erilaisia organisoinnin tapoja että työorientaatioita ja -menetelmiä (kuten lapsilähtöinen tai systeeminen arviointi). Sen sijaan vähälle huomiolle on jäänyt kysymys siitä, mitä arvioidaan, kun arvioidaan lapsen tilannetta tai hyvinvointia lapsi- ja perhepalveluissa. Lapsen tilannetta ja hyvinvointia arvioidaan eri institutionaalisista tehtävistä käsin terveydenhuollossa, varhaiskasvatuksessa ja koulujärjestelmässä. Kuitenkin se, mitä tulee arvioida juuri silloin, kun mietitään lastensuojelu- tai palvelutarvetta sosiaalipalveluissa, on melko eriytymätöntä. Arviointi on aina myös tiedon arvottamista ja siksi sosiaalipalveluita varten tarvittava tieto lapsen tilanteesta vaatii merkittävästi nykyistä tarkempaa tutkimuksellista, ammatillista ja yhteiskuntapoliittista huomiota. Tarvitaan laajaa, tutkimukseen pohjautuvaa pohdintaa siitä, mikä on hyväksyttävää lapsuutta ja perhe-elämää (ja niitä kuormittavien tekijöiden määrä) ja mihin julkisia palveluita, erityisesti lastensuojelun palveluita, tarvitaan. Koska lastensuojelun palveluiden rinnalla arvioidaan sosiaalihuoltolain mukaisten palveluiden tarvetta, on välttämätöntä täsmentää sitä, mikä lapsen tilanteessa ratkaisee valinnan jommallekummalle puolelle. Tämänkaltaista suomalaiseen yhteiskuntaan ja sen palvelujärjestelmään sopivaa tutkimusperustaista tietoa ei ole käytössä.

Sosiaalihuoltolain ja lastensuojelulain mukaisten palveluiden raja epäselvä

Kolmas päätulos jatkaa edellä kirjoitettua: koska ammattilaiset ja organisaatiot joutuvat tekemään ratkaisuja siitä, milloin lapsia ja perheitä tuetaan perhesosiaalityössä ja lastensuojelussa, on selvästi muodostunut erilaisia paikallisia ohjeistuksia tukemaan yksilötapauksissa tehtävää harkintaa. Tässä tutkimuksessa paikannetut ohjeistukset vaihtelevat yksittäisten tekijöiden mainitsemisesta (kuten lainvastaisen päihteen käyttö) periaatteisiin

(kuten ensisijaisesti tulee ohjata perhesosiaalityöhön), mutta kasaamaa on siinä, että vastentahtoisia vanhempien lapsia ohjataan lastensuojeluun. Tämä puolestaan alleviivaa vanhempien asennetta ja suhtautumista palveluihin perhesosiaalityön ja lastensuojelun institutionaalista rajaa ylläpitävänä asiana. Asennepainotus irtaantuu siitä, että lapsen tilanne olisi ratkaiseva. Vastentahtoisuus erimielisyytenä palveluiden tarpeesta on eri yhteyksissä todettu ongelmalliseksi palveluiden ratkaisijaksi – ja etenkin lastensuojelussa, jossa perhesuhteisiin liittyvät valta- ja riippuvuusasetelmat voivat yksipuolistaa sen, kenen kanta on määräävää. ETU-tutkimuksessa tunnistetut paikalliset ohjeistukset painottavat vanhempien, ei lasten näkemystä asiasta, mikä on myös yllättävä piirre. Samalla lastensuojelulle piirretään vastentahtoisien toimien institutionaalista tehtävää, jolle ominaista on kodin ulkopuolelle sijoittaminen. Tämä kaventaa lastensuojelun tehtävää ja avohuollon tukitoimien roolia siinä ja merkkejä siitä näkyy edellä kuvattujen ammattilaisten kysely- ja haastatteluvastausten lisäksi lastensuojelutilaston tiedoissa vuosilta 2015-2021. Samalla sosiaalihuoltolain mukaisiin palveluihin kohdistuu aiempaa suurempia odotuksia.

Strukturoitujen arviointimenetelmien lupauksen täsmentäminen

Strukturoituihin, yhteisessä käytössä oleviin arviointimenetelmiin on kohdistunut pitkään paljon odotuksia. Niiden on toivottu yhdenmukaistavan arviointeja (ks. esim. Toimiva lastensuojelu 2013). Vaikka kysely- ja haastatteluaineiston mukaan osa ammattilaisista sanoo käyttävänsä strukturoituja arviointimenetelmiä, on selvää, että tiukat kriteerit täyttäviä, Suomeen soveltuvia strukturoituja arviointimenetelmiä ei ole. Käsité ”strukturoitu arviointimenetelmä” vaatii niin ollen tarkkuutta, kun siitä puhutaan osana lastensuojelun ja sen arviointikäytäntöjen kehittämistä. Tutkimuksessa tarkasteltiin yhtä strukturoituna arviointimenetelmänä pidettyä ARVOA©-menetelmää. Tutkimusasetelmaa sen tutkimiseksi jouduttiin kuitenkin muuttamaan hankkeen aikana, koska menetelmän käyttö oli satunnaisempaa ja vähäisempää kuin suunnitteluvaiheessa oli tiedossa. Katse kääntyi sisältövaliditeetin ja käyttökokemusten tutkimiseksi. Analyysi tuo esiin monia ongelmakohtia, varauksellisuutta kuten myös myönteisiä odotuksia. Ongelmakohdat ovat senkaltaisia, että on selvää, että menetelmän laajamittaisempi käyttö ei poista arvioinnissa koettuja ongelmia. Jos yhdenmukaistavia, strukturoituja arviointimenetelmiä pyritään vakiinnuttamaan käyttöön, on välttämätöntä kehittää niitä pitkäjänteisesti ja tutkimuspohjaisesti niin, että menetelmissä

tunnistetaan suomalaisen yhteiskunnan ja kyseessä olevan arviointitehtävän ominaispiirteet. Niiden tulee myös olla käytännössä tutkimuspohjaisesti testattuja.

Lapsikeskeisen arvioinnin rinnalla myös lapsen edun tunnistamista

Tutkimuksen aineistoissa toistuu arviointia tekevien ammattilaisten pyrkimys kuulla ja tavata lasta arviointia tehtäessä. Näyttää siis siltä, että lapsen tietoa kerätään ja käytetään arvioinneissa ja ammattilaisilla on pyrkimys kerätä sitä tietoa tavoilla, joissa lasten ominaisperiaatteet tunnustetaan. Tässä on myös tapahtunut muutosta viimeisten 10 vuoden aikana. Se, miten lapsen edun periaate tai punninta asettuu arviointeihin, jää kuitenkin tässä tutkimuksessa avoimeksi, sillä lasten näkemysten kuuleminen tai lasten kanssa työskentely eivät sellaisenaan riitä lapsen edun mukaiseen arviointiin. Se, että lapsen edun punninta ei näy tässä aineistossa, on ongelmallista, koska muuten on tunnistettavissa varsin aikuislähtöisiä käytäntöjä. Välillisesti tämä lapsen edun punninnan vähäisyys kytkeytynee siihen moninaisuuteen, jolla ”lapsen tilannetta” lähestytään.

Ehdotukset käytännön kehittämiseksi ja jatkotutkimukseksi

On selvää, että sosiaalihuoltolain ja lastensuojelulain uudistamisen yhteydessä on välttämätöntä tarkentaa niiden mukaisten palveluiden institutionaalista luonnetta ja tehtävää. Nykyinen lainsäädäntö on luonut tarvetta paikallisille (soveltamis)tulkinnoille ja niiden erot ja profiilit on tutkimuksessa todettu ongelmallisiksi. Yksiselitteisempi lainsäädäntö tukee lapsi- ja perhekohtaista arviointia tarkoituksenmukaisemmin. Palvelu- tai lastensuojelutarpeen luonteen lisäksi on välttämätöntä täsmentää sitä, mitä palvelut ovat näiden lakien mukaisesti. Tässä tutkimuksessa niitä palveluita erotteleva tekijä, vastentahtoisuus ja lastensuojelulain mukaiset sijoitukset, on yksinään varsin ohut ja suomalaiselle lastensuojeluorientaatiolle vieras tulkinta lastensuojelun palveluista.

On selvää, että tarvitaan tutkimusperustaisesti työstettyä näkemystä siitä, millaiset tekijät uhkaavat hyvää lapsuutta – ja miten se uhka tunnustetaan – siinä määrin, että lastensuojelulain mukaiset palvelut ovat perusteltuja (ns. palveluihin ottamisen kynnyks). Lapsen tilanne tai

kehityksen ja terveyden vaarantuminen tarvitsevat suomalaisen yhteiskuntaan ja tähän hetkeen sopivia tutkimusperustaisia tulkintoja. Ilman tuonkaltaista tietoa arviointimenetelmien kehittäminen strukturoidusti tai muuten on turhaa. Monialaiset arviointikäytännöt tai muut vastaavat eivät myöskään ratkaise tuota perusasiaa. Tutkimusperustaisuus edellyttää monitieteistä analyysia. Sitä ei kuitenkaan voi irrottaa asiantuntijoiden, asiakkaiden ja kansalaisten näkemyksistä siitä, mitä pidetään lapsuutta uhkaavana ja millaisia kynnyksiä tulee ylittää eri palveluihin pääsemiseksi. Tämä on vaativan, pitkäkestoisen tutkimuksen tehtävä.

Käytäntösuosituksissa on riskinä, että niissä katse kohdistuu yksittäisten työntekijöiden toimintaan, osaamiseen tai menetelmiin lapsi- ja perhekohtaisessa arvioinnissa. ETU-tutkimuksessa ensisijaiset kehittämis ehdotukset kohdistuvat yksittäisiä työntekijöitä laajempiin tekijöihin. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö ETU-osatutkimuksissa olisi tullut esiin useita muunlaisia kehittämistarpeita. Ne liittyvät muun muassa monikielisyyteen, lapsen kehityksellisiin tekijöihin tai asiakasturvallisuuden ja arvioinnin laatuun ja niitä on esitetty kunkin osatutkimuksen yhteydessä. ETU-tutkimuksen pohjalta lainsäädäntöön ja ”lapsen tilanteen” tutkimusperustaisuuteen liittyvät kehittämis ehdotukset ovat kuitenkin välttämätön edellytys kestäville, yksittäistä työntekijää ja arviointitilannetta ohjaaville käytäntösuosituksille.

Tarkempia tietoja

Professori Tarja Pösö, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta, 33 014 Tampereen yliopisto, sähköposti tarja.poso@tuni.fi

Talousraportti toimitetaan ohjeiden mukaan erikseen.